

PIET H. DE JONG nd.nl/politiek BEELD RIECHELLE VAN DER VALK

Van charisma moest Pim Fortuyn het niet hebben

... Als politicus was Pim Fortuyn succesvol vanwege zijn ideeën en niet zozeer om zijn charisma.

... Ook bleek hij verrassend standvastig in zijn standpunten. 'Ik heb hem niet kunnen betrappen op opportunisme.'

► AMSTERDAM

Bijna driekwart miljoen mensen keken afgelopen dinsdag naar de documentaire over het historische tv-debat op de avond van 6 maart 2002. Daar gebeurde wat. De volgende dag werd er over dat roemruchte slotdebat na de gemeenteraadsverkiezingen gepraat. Pim Fortuyn was de grote winnaar van Rotterdam en dat straalde hij triomfantelijk uit. Ad Melkert, de gedooftverde kandidaat van de PvdA voor het premierschap, zag zijn droom uiteenspaten. Het chagrijn droop van zijn gezicht. Hoe is die komeetachtige opkomst en doorbraak van Pim Fortuyn te verklaren? In de sociale wetenschap is verwezen naar het charisma dat Fortuyn had. Socioloog Jasper Muis vindt die verklaring 'ernstig tekortschieten'. Hij promoveert vandaag aan de Vrije Universiteit op zijn proefschrift *Pim Fortuyn. The evolution of a Media Phenomenon* (de evolutie van een mediafenomeen). 'Een van de grondleggers van de sociologie, Max Weber, verwijst naar Chinese vorsten die als goden werden vereerd. Ze hadden charisma. Maar als er droogte was of een oorlog werd verloren, dan verdween hun charisma ook weer. Zo is dat ook bij Pim Fortuyn. Zijn

charisma stond niet bij voorbaat vast. Het is eerder de uitkomst van zijn succes dan een verklaring ervan. Bijna niemand zag zijn snelle doorbraak in de politiek aankomen. Charisma is een dynamisch proces en niet een karaktereigenschap.'

Kun je dan stellen dat de media Pim Fortuyn grootmaakten?

'Ik wil zijn charismatische kant niet betwisten, maar zijn ideeën, zijn partijprogramma zie ik als voorwaarde voor zijn politieke doorbraak. Een grote groep kiezers voelde zich niet gehoord door de politiek in hun mening over immigratie en integratie. Opeens was daar Fortuyn die dat standpunt met veel verve vertolkte. Hij kreeg daar veel media-aandacht voor. Voor een nieuweling in de politiek was dat uitzonderlijk.'

Muis concludeert in zijn onderzoek dat er sprake is van een 'opwaartse spiraal van populariteit en publiciteit' met een 'zelfversterkend effect'. Dat effect verklaart waarom Fortuyn in zo korte tijd zo veel kiezers achter zich wist te krijgen?

Waarom lukte het Fortuyn wel en Hans Janmaat niet?

'Het optreden van Janmaat in de media had geen effect in de peilingen. Als hij optrad, kreeg hij negatieve reacties. Dat zette een negatieve spiraal in werking. Bij Fortuyn zag je dat kritiek hem niet deed. Ook hier komt charisma weer om de hoek kijken. Bij iemand als Hans

Janmaat stond ook niet van tevoren vast dat hij het slecht zou doen in de media. Dat etiket kreeg hij later opgeplakt. Toen Janmaats Centrum Democraten in 1994 met drie zetels in de Kamer kwam, waren er demonstranten op het Binnenhof omdat ze bang waren voor Janmaats invloed.

Geert Wilders is wel doorgebroken met zijn beweging, maar hij is geen vriend van de populair media. Nooit schuift hij aan bij De Wereld Draait Door of bij Pauw en Witteman.

'Dat klopt, maar hij zorgt er wel voor dat andere gasten aan die tafel over hém spreken. Indirect weet hij zo toch de agenda te bepalen. Als anderen op jou reageren, dan treedt dat versterkende effect ook op. Als niemand meer op hem zou reageren, heeft Wilders ook amper een podium. Hij moet dan weer wat verzinners om de aandacht van de media te trekken.'

De media zijn dus enorm belangrijk, blijkt uit uw onderzoek. Kun je zeggen dat we leven in een mediacratie?

'Het heeft er mee te maken, maar het is niet hetzelfde. Vroeger had je de strijd om de kiezer. Daar was het de politicus om te doen. Er is een tweede arena bij gekomen: het debat in de media, vooral tv, om die kiezers te bereiken. Daarbij speelt de commercialisering, de strijd om de kijkcijfers, een grote rol. Tussen de twee arena's, politiek en media, bestaat een wisselwerking. De journalisten zijn op zoek naar de kiezers en rea-

Socioloog Jasper Muis

geren op peilingen. Politici reageren daar vervolgens weer op. Dat schomelt snel heen en weer, omdat de snelheid bij de tv hoog is en de spanningshoogte kort.'

In uw onderzoek constateert u dat Fortuyn feitelijk een 'doorsnee partijleider' is. Wat bedoelt u daarmee?

'Vanaf het moment dat hij, in augustus 2001, aankondigde de politiek in te gaan, heb ik alle uitspraken en columns naast elkaar gelegd. Ik dacht dat hij zijn

verhaal steeds zou afstemmen op de kiezers. Dat is wat je bij een populistische politicus verwacht. Dat bleek niet zo te zijn. Hij had zijn harde standpunten over immigratie en asiel allang verwoord en verschoof daarin niet. Ik heb hem niet kunnen betrappen op opportunistisch gedrag. Hetzelfde zie je als hij, vóór de aanslagen van 11 september 2001, al spreekt over de islam als grootste bedreiging van het Westen en de noodzaak daartegen een koude oorlog te voeren.'

Fortuyn was dus consistent in zijn standpunten, maar hoe komt dan die versnelling in de media tot stand?

'Die is inderdaad niet zozeer te verklaren vanuit zijn standpunten, want zijn boodschap bleef gelijk. Zijn mening kreeg alleen veel meer aandacht. Ik heb een simulatiespel opgesteld, waarbij een andere politicus dan Fortuyn op zoek gaat naar kiezers. Uit dat model komt naar voren dat de partijleider van Leefbaar Nederland, die op zoek gaat naar de kiezers, naar het gat in de markt, gedoemd is ongeveer hetzelfde te verkondigen als Fortuyn deed. Dat wil zeggen: harde taal spreken over onderwerpen als immigratie en integratie. Alleen dan zou die politicus succes behalen op de electorale markt. Het paradoxale is dat de breuk van Fortuyn met Leefbaar Nederland juist hierop betrekking had omdat Fortuyn bleef bij zijn omstreden standpunten, terwijl Leefbaar Nederland had gezegd te willen luisteren naar de kiezers.'